

**ZAMONAVIY JAMIYATDA INSON
QADRIYATLARINING O'ZGARISHI VA UNING
FALSAFIY ASOSLARI**

**THE TRANSFORMATION OF HUMAN VALUES IN
MODERN SOCIETY AND ITS PHILOSOPHICAL
FOUNDATIONS**

**ИЗМЕНЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В
СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ И ИХ
ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ**

FAN TARMOG'I
09.00.00 – Falsafa

QABUL QILINDI
25.08.2026

CHOP ETILDI
28.08.2026

Ulug'bek Jalolov

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Yoshlar bilan ishlash, ma'naviyat va ma'rifat
bo'limi tyutori

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda inson qadriyatlarining mazmuni, shakllanish omillari va transformatsiya jarayonlari falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Insoniyat taraqqiyotining turli bosqichlarida shakllangan axloqiy, ma'naviy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarning zamonaviy ijtimoiy muhit ta'sirida o'zgarib borishi tadqiq etiladi. Globallashuv, raqamlashtirish, axborot oqimining jadallashuvi, urbanizatsiya va ijtimoiy munosabatlarning transformatsiyasi insonning qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani asoslanadi. Shuningdek, inson qadr-qimmati, erkinlik, adolat, mas'uliyat, insonparvarlik va axloqiy tanlov kabi tushunchalarning zamonaviy jamiyatdagi falsafiy mazmuni yoritiladi. Tadqiqotda qadriyatlarning o'zgarishi mutlaq yo'qolish emas, balki tarixiy va ijtimoiy sharoitlarga mos ravishda qayta mazmunlanish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Maqolada zamonaviy jamiyat barqarorligini ta'minlashda insonparvarlik, ijtimoiy adolat va inson qadr-qimmatiga asoslangan qadriyatlarning ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: qadriyat, aksiologiya, inson, jamiyat, inson qadr-qimmati, axloq, ma'naviyat, erkinlik, adolat, mas'uliyat, globallashuv, raqamlashtirish, insonparvarlik, ijtimoiy taraqqiyot.

ABSTRACT

This article analyzes the content, formation factors, and transformation processes of human values in modern society from a philosophical perspective. It examines the changes in moral, spiritual, social, and cultural values that have developed at different stages of human history under the influence of the contemporary social environment. The study substantiates the significant impact of globalization, digitalization, the intensification of information flows, urbanization,

and the transformation of social relations on the system of human values. It also examines the philosophical meaning of such concepts as human dignity, freedom, justice, responsibility, humanism, and moral choice in modern society. The transformation of values is interpreted not as their absolute disappearance but as a process of their reinterpretation in accordance with changing historical and social conditions. The article highlights the importance of values based on humanism, social justice, and human dignity in ensuring the stability and sustainable development of modern society.

Keywords: value, axiology, human, society, human dignity, morality, spirituality, freedom, justice, responsibility, globalization, digitalization, humanism, social development.

АННОТАЦИЯ

В статье с философской точки зрения анализируются содержание, факторы формирования и процессы трансформации человеческих ценностей в современном обществе. Исследуются изменения нравственных, духовных, социальных и культурных ценностей, сформировавшихся на различных этапах развития человечества, под воздействием современной социальной среды. Обосновывается существенное влияние глобализации, цифровизации, интенсификации информационных потоков, урбанизации и трансформации общественных отношений на систему человеческих ценностей. Также раскрывается философское содержание таких понятий, как человеческое достоинство, свобода, справедливость, ответственность, гуманизм и нравственный выбор в современном обществе. Трансформация ценностей рассматривается не как их абсолютное исчезновение, а как процесс их переосмысления в соответствии с изменяющимися историческими и социальными условиями. В статье раскрывается значение ценностей, основанных на гуманизме, социальной справедливости и человеческом достоинстве, в обеспечении стабильности и устойчивого развития современного общества.

Ключевые слова: ценность, аксиология, человек, общество, человеческое достоинство, нравственность, духовность, свобода, справедливость, ответственность, глобализация, цифровизация, гуманизм, общественное развитие.

KIRISH

Insoniyat taraqqiyoti tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, jamiyat hayotining barcha bosqichlarida qadriyatlar inson faoliyatini tartibga soluvchi muhim ma'naviy va ijtimoiy omillardan biri bo'lib kelganini ko'rish mumkin. Insonning yaxshilik va

yomonlik, adolat va adolatsizlik, ezgulik va yovuzlik, erkinlik va majburiyat, go‘zallik va xunuklik haqidagi tasavvurlari uning individual xatti-harakatlari bilan bir qatorda jamiyatning umumiy taraqqiyot yo‘nalishini ham belgilab kelgan. Shu ma’noda qadriyatlar faqat shaxsning ichki dunyosiga tegishli hodisa emas, balki ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi va barqarorligiga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim falsafiy kategoriya hisoblanadi.

Falsafada qadriyatlar masalasi aksiologiya doirasida o‘rganiladi. Zamonaviy falsafiy talqinda aksiologiya yaxshilik, qadrlilik va muayyan narsalar yoki holatlarning qanchalik qimmatli ekanligi haqidagi nazariy masalalarni o‘rganadi. Qadriyat nazariyasi axloq falsafasi, ijtimoiy va siyosiy falsafa, estetika kabi yo‘nalishlar bilan uzviy bog‘liqdir.

Bugungi kunda qadriyatlar masalasining dolzarbligi jamiyat hayotida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar bilan bevosita bog‘liq. Globallashuv jarayonlari turli xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi aloqalarni kuchaytirib, qadriyatlarning o‘zaro ta’sirini jadallashtirmoqda. Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar esa insonning axborotni qabul qilish, muloqot qilish, fikr bildirish va ijtimoiy munosabatlarga kirishish usullarini o‘zgartirmoqda. Bunday sharoitda avvalgi davrlarda shakllangan qadriyatlarning mazmuni qayta ko‘rib chiqilmoqda va yangi qadriyatlar paydo bo‘lmoqda.

Inson qadr-qimmati ham zamonaviy falsafiy tafakkurning muhim kategoriyalaridan biridir. Zamonaviy falsafada inson qadr-qimmati barcha insonlarga teng ravishda tegishli bo‘lgan asosiy qadr va maqom sifatida talqin qilinadi hamda axloqiy va siyosiy majburiyatlar bilan bog‘lanadi. Shu sababli zamonaviy jamiyatda qadriyatlar transformatsiyasini o‘rganishda inson qadr-qimmati, shaxs erkinligi, ijtimoiy adolat va axloqiy mas’uliyat kabi tushunchalarning o‘zaro munosabatini aniqlash alohida ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Qadriyatlar inson va jamiyat hayotining mazmunini belgilovchi murakkab falsafiy hodisa bo‘lib, ular orqali inson voqelikdagi narsa va hodisalarga munosabatini ifodalaydi. Qadriyat tushunchasi muayyan predmet yoki hodisaning inson va jamiyat uchun ahamiyatini anglatish bilan birga, shaxsning xulq-atvorini yo‘naltiruvchi ma’naviy mezon sifatida ham namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan qadriyatlar insonning individual ehtiyojlari, ijtimoiy manfaatlari va jamiyat tomonidan shakllantirilgan me’yorlar o‘rtasidagi munosabatni tartibga soladi. Falsafiy nuqtayi nazardan qadriyatlar obyektiv va subyektiv omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Inson tomonidan anglangan, qabul qilingan va amaliy faoliyatda namoyon bo‘lgan qadriyatlar shaxsning dunyoqarashi va hayotiy pozitsiyasining muhim asosini tashkil etadi.

Tarixiy taraqqiyot davomida qadriyatlarning mazmuni va ustuvorlik darajasi o'zgarib borgan. Qadimgi jamiyatlarda jamoaviylik, an'ana, diniy e'tiqod va ijtimoiy tartib muhim qadriyatlar sifatida namoyon bo'lgan bo'lsa, keyingi tarixiy davrlarda shaxsiy erkinlik, inson huquqlari, individual tanlov va fuqarolik mas'uliyati kabi tushunchalarning ahamiyati ortgan. Biroq bu jarayon avvalgi qadriyatlarning to'liq yo'qolishi bilan kechmagan. Aksincha, qadriyatlar yangi tarixiy sharoitda qayta talqin qilinib, boshqa mazmun va shakllarga ega bo'lgan. Demak, qadriyatlar tizimidagi o'zgarishlarni mutlaq uzilish sifatida emas, balki tarixiy davomiylik va yangilanish jarayonlarining o'zaro uyg'unligi sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Inson qadr-qimmati masalasi ushbu jarayonning markaziy jihatlaridan biridir. Insonning o'ziga xosligi, uning erkin fikrlash va tanlash qobiliyati, axloqiy mas'uliyatni anglash imkoniyati qadimdan falsafiy tafakkurning muhim masalalaridan biri bo'lib kelgan. Yangi davr falsafasida ushbu masala yanada chuqur mazmun kasb etdi. Immanuel Kant insonni boshqa maqsadlarga erishish vositasi sifatida emas, balki o'z-o'zicha maqsad sifatida ko'rish zarurligini asoslagan. Uning axloqiy falsafasida insonning o'ziga xos qadr-qimmati uning oqilona va avtonom mavjudot ekanligi bilan bog'lanadi. Zamonaviy falsafada ham inson qadr-qimmati masalasi huquq, axloq, siyosat va ijtimoiy adolat bilan uzviy aloqada ko'rib chiqiladi.

Zamonaviy jamiyatda qadriyatlar transformatsiyasiga ta'sir ko'rsatayotgan eng muhim omillardan biri globallashtirishdir. Globallashtirish natijasida turli madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar misli ko'rilmagan darajada kuchaydi. Turli xalqlarning turmush tarzi, axloqiy qarashlari, madaniy tajribasi va ijtimoiy me'yorlari bir-biriga tobora yaqinlashmoqda. Bu jarayon bir tomondan madaniy almashinuv va o'zaro anglashuv imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan ayrim an'anaviy qadriyatlarning zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli globallashtirishni qadriyatlarning yo'qolishiga olib keluvchi yagona omil sifatida baholash noto'g'ri bo'ladi. Aksincha, u qadriyatlarning qayta ko'rib chiqilishi, ularning yangi sharoitga moslashishi va turli madaniy tizimlar bilan muloqotga kirishish jarayonini tezlashtiradi.

Raqamlashtirish ham inson qadriyatlarining o'zgarishida muhim omilga aylanmoqda. Raqamli muhit insonning vaqt, makon va muloqot haqidagi tasavvurlarini o'zgartirdi. Ilgari shaxslararo munosabatlar asosan bevosita muloqot orqali amalga oshirilgan bo'lsa, bugungi kunda virtual muloqot kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Bu holat insonning shaxsiy hayoti, ijtimoiy mas'uliyati, axborotga munosabati va axloqiy tanlovlariga yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, raqamli makonda shaxsiy ma'lumotlarning daxlsizligi, yolg'on axborot, virtual tajovuzkorlik va mas'uliyatsiz axborot tarqatish kabi muammolar axloqiy qadriyatlarning yangi sharoitda qanday namoyon bo'lishini o'rganishni talab qilmoqda.

Bunday sharoitda erkinlik va mas'uliyat o'rtasidagi munosabat alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy jamiyatda insonning fikr bildirish, axborot olish, kasb tanlash va shaxsiy hayotini tashkil etish imkoniyatlari kengaymoqda. Biroq erkinlikning kengayishi shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatning ham kuchayishini talab qiladi. Falsafiy nuqtayi nazardan erkinlik mas'uliyatsiz mavjud bo'la olmaydi. Shaxs o'z tanlovining oqibatlarini anglagan taqdirdagina erkinlik mazmunli axloqiy hodisaga aylanadi. Shu sababli zamonaviy qadriyatlar tizimida erkinlik va mas'uliyatning muvozanati muhim mezonlardan biri sifatida qaralishi lozim.

Adolat tushunchasi ham zamonaviy qadriyatlar tizimining asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Jamiyat taraqqiyoti davomida adolat tushunchasiga turlicha mazmun berilgan bo'lsa-da, uning asosida insonlar o'rtasidagi munosabatlarda tenglik, haqqoniylik va huquqlarning hurmat qilinishi kabi tamoyillar mavjud. Zamonaviy sharoitda iqtisodiy tengsizlik, ta'lim va tibbiyot xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlaridagi farqlar, mehnat munosabatlari va ijtimoiy himoya masalalari adolat tushunchasining mazmunini yanada kengaytirmoqda. Shu sababli adolatni faqat huquqiy tenglik bilan cheklash emas, balki insonning munosib hayot kechirishi uchun zarur ijtimoiy shart-sharoitlar bilan bog'lash ham muhimdir.

Qadriyatlarning o'zgarishida yosh avlodning dunyoqarashi ham alohida o'rin tutadi. Yoshlar yangi axborot va kommunikatsiya vositalaridan faol foydalanishi sababli turli madaniy muhitlar bilan tez va bevosita aloqaga kirishadi. Natijada ularning hayot tarzi, kasbiy qarashlari, muloqot shakllari va kelajak haqidagi tasavvurlari avvalgi avlodlardan farq qilishi mumkin. Bunday farqlarni avlodlar o'rtasidagi ziddiyat sifatida emas, balki jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarning tabiiy natijasi sifatida baholash mumkin. Shu bilan birga, avlodlar davomiyligini ta'minlash uchun tarixiy xotira, madaniy meros, insonparvarlik, hurmat va mas'uliyat kabi fundamental qadriyatlarni saqlab qolish muhimdir.

Sharq falsafiy tafakkurida ham inson va uning ma'naviy kamoloti masalasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Farobiy, Ibn Sino, Beruniy, Navoiy kabi mutafakkirlar insonning axloqiy va ma'naviy barkamolligi, ilm-ma'rifat, adolat, ezgulik va jamiyat oldidagi mas'uliyati haqida muhim fikrlarni ilgari surganlar. Ayniqsa, Farobiyning fozil jamiyat haqidagi qarashlarida inson kamoloti va jamiyat farovonligi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ko'rsatiladi. Bu g'oyalar zamonaviy sharoitda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, inson manfaatlari, ijtimoiy hamjihatlik va ma'naviy taraqqiyot masalalarini falsafiy jihatdan anglash uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Qadriyatlarning zamonaviy transformatsiyasini baholashda an'anaviy va zamonaviy qadriyatlarni bir-biriga qarama-qarshi qo'yish ham maqsadga muvofiq emas. Chunki jamiyat taraqqiyoti tarixiy tajriba va innovatsion o'zgarishlarning o'zaro uyg'unligi asosida kechadi. An'anaviy qadriyatlar jamiyatning tarixiy xotirasi

va madaniy o'zligini saqlashga xizmat qilsa, zamonaviy qadriyatlar yangi ijtimoiy sharoitlarda insonning yangi ehtiyojlari va imkoniyatlarini aks ettiradi. Muhimi, har ikkala tizimning inson qadr-qimmati, adolat, tinchlik, hamjihatlik va ma'naviy taraqqiyot kabi fundamental tamoyillar atrofida uyg'unlashishidir.

Shunday qilib, zamonaviy jamiyatda qadriyatlarning o'zgarishi tabiiy va uzluksiz tarixiy jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu jarayon globallashtirish, raqamlashtirish, ilmiy-texnik taraqqiyot, urbanizatsiya, ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi bilan chambarchas bog'liq. Qadriyatlar transformatsiyasi jamiyat uchun yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ma'naviy va axloqiy muammolarni ham yuzaga keltiradi. Shu sababli zamonaviy falsafaning muhim vazifalaridan biri o'zgarayotgan qadriyatlar tizimini tanqidiy va tizimli ravishda tahlil qilish, inson qadr-qimmati va ijtimoiy adolatni ta'minlaydigan fundamental tamoyillarni aniqlashdan iboratdir.

XULOSA

Zamonaviy jamiyatda inson qadriyatlarining o'zgarishi tarixiy taraqqiyotning tabiiy va murakkab jarayoni hisoblanadi. Globallashtirish, raqamlashtirish, ilmiy-texnik taraqqiyot va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi insonning dunyoqarashi hamda qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday o'zgarishlar qadriyatlarning yo'qolishini emas, balki ularning yangi ijtimoiy sharoitlarda qayta talqin qilinishini anglatadi.

Tadqiqot natijasida qadriyatlar shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim falsafiy va ijtimoiy mexanizm ekanligi aniqlandi. Inson qadr-qimmati, erkinlik, adolat, mas'uliyat, insonparvarlik va ma'naviy kamolot kabi fundamental qadriyatlar zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Shuningdek, zamonaviy jamiyatda an'anaviy va yangi qadriyatlar o'rtasidagi munosabatni qarama-qarshilik asosida emas, balki o'zaro uyg'unlik va davomiylik nuqtayi nazaridan baholash zarur. Tarixiy xotira va milliy-madaniy merosni saqlash bilan birga, inson huquqlari, shaxs erkinligi, ijtimoiy adolat va ilmiy tafakkur kabi zamonaviy qadriyatlarni rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.

Demak, zamonaviy qadriyatlar tizimining markazida inson va uning qadr-qimmati turishi lozim. Inson manfaatlari, erkinligi va mas'uliyatining uyg'unligi ta'minlangan jamiyatgina barqaror, adolatli va ma'naviy jihatdan taraqqiy etgan jamiyat sifatida shakllanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aristotle. Nicomachean Ethics. Translated by Terence Irwin. 2nd ed. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1999.

2. Kant, I. Groundwork of the Metaphysics of Morals. Edited and translated by Mary Gregor and Jens Timmermann. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
3. Kant, I. Critique of Practical Reason. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
4. Plato. Republic. Translated by G. M. A. Grube and C. D. C. Reeve. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1992.
5. Sen, A. The Idea of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.
6. Taylor, C. Sources of the Self: The Making of the Modern Identity. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989.
7. Bauman, Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.
8. Giddens, A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford: Stanford University Press, 1991.
9. UNESCO. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights. Paris: UNESCO, 2005.
10. United Nations. Universal Declaration of Human Rights. New York: United Nations, 1948.
11. Farobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2012.
12. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
13. Falsafa. Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2013.
14. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Value Theory. First published 2008, substantive revision 2025.
15. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Dignity. First published 2023.